

Розділ 10. НА ЧОЛІ ПРОПАГАНДИВНОГО ФРОНТУ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА ФЕДУНА – «ПОЛТАВИ» В ЛАВАХ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

Визвольна боротьба українського народу 1920–1950-х років породила багато героїчних постатей, серед яких особливе місце займає постать полковника УПА Петра Федуна – «Полтави» – одного з провідних ідеологів та публіцистів націоналістичного підпілля, керівника Головного осередку пропаганди Проводу ОУН (ГОСП), заступника Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (УГВР), начальника політвиховного відділу Головного військового штабу УПА (ГВШ УПА), редактора й автора багатьох підпільних публікацій. Він був відомий у підпіллі під псевдонімами та криптонімами «Петро Полтава» («П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.»), «Волянський» («П. Волянський», «С. Вол.», «Вол.»), «Зенон», «П. Савчук» («П. М. Савчук»), «Север», «75», «81», «99», «101», «123», «126», «143», «173», «175», «1000», «311-С», «811-С», «ММ», «Р-17», «Р-35», «С-12» та ін.

Петро Федун народився 23 лютого 1919 р. у с. Шнирів Бродівського повіту (тепер – Бродівський район Львівської області) в сім'ї селян Миколи Федуна та Парасковії Ящун¹. У 1931 р. після закінчення народної школи в рідному селі вступив на навчання до Бродівської державної гімназії ім. Юзефа Коженювського з польською мовою викладання – навчального закладу гуманітарного типу з посиленням вивчення класичних мов.

У гімназії Петро відзначався зразковою поведінкою та чи не найкращими успіхами в навчанні. Саме тут відбулося формування його світоглядних позицій і національно-патріотичних переконань, які прищепив юнакові гімназійний наставник й особистий катехит о. Михайло Осадца. Виходець із сім'ї галицьких інтелігентів, відомий композитор, диригент хору «Боян», професор української філології, о. Михайло мав серед студентів величезний авторитет і брав участь в усіх гімназійних національно-патріотичних заходах: на честь Героїв Крут, до днів Т. Шевченка, М. Шашкевича тощо². Правдоподібно, саме у Бродівській гімназії Петро Федун здобув перший військовий досвід, адже до програми навчальних закладів такого типу входив військовий вишкіл для всіх гімназистів, що були, за визначенням лікаря, здоровими³.

У підпільну роботу Організації Українських Націоналістів Петро Федун активно долучився в середині 30-х років. Є свідчення про те, що в 1936 р. він

¹ Метрична книга народження у с. Шнирів. *Архів Відділу реєстрації актів цивільного стану Бродівського районного управління юстиції Львівської області*; Державний архів Львівської області. Ф. Р-33. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 96.

² Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності. *Державність*. 1992. № 3. С. 43.

³ Турчин А. Державна гімназія в Бродах. *Броди і Брідичина. Історично-мемуарний збірник*. Броди, 1998. Кн. 2. С. 194–195.

разом із двома односельцями – Богданом Панасюком та Василем Ящуром – належав до юнацького осередку ОУН і читав у селі лекції для молоді⁴. У 1939 р., успішно здавши матуру, вступив на медичний факультет Львівського університету. З того часу постійно мешкав у Львові на вулиці Глибокій, 1.

Із початком більшовицької окупації Галичини організована тут радянська зачепила й навчальний заклад, де вчився майбутній ідеолог. У грудні 1939 р. – січні 1940 р. медичний факультет було виокремлено зі складу університету й реорганізовано у Львівський державний медичний інститут із двома факультетами: лікувальним і фармацевтичним. Прізвище П. Федун міститься у списках студентів за 1940/1941 навчальний рік, проте у зв'язку з мобілізацією до Червоної армії навчання він не закінчив.

Відомості про молоді роки й тогочасну організаційну роботу Петра Федуні скупі. Більшість його шкільних і гімназійних побратимів-членів ОУН на початку радянсько-німецької війни більшовицькі окупанти замордували в тюрмах Золочева та Львова. Петра ж від арешту врятувало, мабуть, навчання у львівському вищій, організаційна належність до тутешньої студентської мережі ОУН, а не бродівської, яку майже всю було викрито. До того ж на час масових арештів членів ОУН у Галичині (1940 р. – перша половина 1941 р.) Петро відбував строкову службу в Червоній армії. У перші місяці війни він потрапив до німецького полону, з якого, ймовірно, його звільнили німці завдяки чудовому знанню німецької мови⁵.

Вирвавшись із неволі, в середині жовтня 1941 р. юнак дістався до Львова, а звідти – додому. Пробувши кілька днів у батьків, П. Федун відразу долучився легальної роботи в Бродях. У жовтні 1941 р. на пропозицію Андрія Турчина обійняв пост теренового працівника при повітовій референтурі культурної праці Українського допомогового комітету (УДК) і працював на цій посаді до весни 1942 р. Восени 1941 р. відновив свої організаційні зв'язки з націоналістичним підпіллям. Дізнавшись про розкол ОУН і ознайомившись із політичними платформами обох відламів, Петро Федун, не вагаючись, приєднався до революційної ОУН, очолюваної Степаном Бандерою, яка ставила за мету збройним шляхом, спираючись на сили українського народу, боротися за створення Української Самостійної Соборної Держави.

Працюючи в Українському допомоговому комітеті у Бродях, Петро Федун, правдоподібно, мав зустрічі й розмови з одним з ідеологів українського націоналізму Юліаном Вассияном, який тоді жив у Бродях та працював у повітовій управі, був постійним консультантом Делегатури УДК.

За розпорядженням німецької окупаційної адміністрації 20 травня 1942 р. на базі Львівського медичного інституту було створено медичні фахові курси, що згодом одержали офіційну назву – Державні медико-природничі фахові курси⁶. Вирішивши відновити навчання, перерване мобілізацією, П. Федун переїжджає до Львова на постійне місце проживання, де спочатку мешкає в гуртожитку за адресою Й. Сліпого,

⁴ Чуй В. Несхибний патріот. До дня народження П. Федуні – «Полтави». *Галицька хроніка*. 1996. 4 лютого. С. 4; Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності. С. 43.

⁵ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава. *За вільну Україну*. 1992. 7 квітня.

⁶ Стецьків Є. Студії у Львівському медичному інституті в роки Другої світової війни (1939–44) з присвятою св. п. д-рові Маріянові Панчишинові. *Альманах Українського Народного Союзу* 1997. Джерзі Сіті; Нью-Йорк: Вид-во «Свобода», 1997. С. 224–229.

7 (колись – С. Собінського), а через кілька місяців, разом із товаришами, винаймає приватне помешкання у центрі міста, за адресою Лесі Українки, 7, кв. 7 (колись – Скарбківська)⁷. Власне у Львові він зустрівся зі своєю знайомою з дитинства, майбутньою нареченою Любою Микитюк, згодом лаборанткою кафедри фармацевтичної хімії Львівського медичного інституту. Саме вона, як член ОУН із 1940 р., таємно передавала ліки для Провідника ОУН в Україні та Головного командира УПА Романа Шухевича – «Гараса Чупринки». Згодом Любу заарештували органи МДБ і після слідства засудили до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах⁸.

Проживаючи у Львові, П. Федун брав активну участь у діяльності студентських громадських організацій. Коли у 1942 р. із Кракова до Львова була перенесена українська молодіжна націоналістична організація «Союз українського студентства» (СУС), він вступив до її рядів. Ця організація своїм кінцевим завданням ставила побудову самостійної Української держави. У 1943 р. СУС була реорганізована в ОПУС – «Об'єднану працю українського студентства». Серед 120 членів цієї організації значиться і студент Державних медико-природничих фахових курсів Петро Федун⁹.

Попри навчання, Петро Федун дедалі більше заглиблюється в організаційну роботу. Від 1942 р. і до переходу на нелегальне становище навесні 1944 р. був членом Крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ, безпосередньо працював із його керівником Ярославом Скасківим – «Моряком», а також редагував друкований орган проводу – журнал «Юнак» (1943–1944).

Про цей період життя і праці Петра Федуна залишився спогад одного з його побратимів: «Щойно в 1942 р., коли я вийшов із львівської тюрми “на Лонцького”, я знову зустрівся з Петром. Він попав був у німецький полон, а звідтіля йому пощастило вирватися додому. Перебування в советській армії та німецькому полоні дуже його змінило. Він став ще серйознішим, а стиль його дискусії та аргументація виявили вплив діалектичного матеріалізму. Це, щоправда, не стосується до змісту його думок. Німців він зненавидів до краю... Петро мешкав тоді в околиці театру Лесі Українки, і на його квартирі ми часто дискутували до пізньої ночі. Він прочитував мені деякі місця з Канта – з видання, призначеного спеціально для німецької армії. В мене й сьогодні лежить ця Петрова книга. В той час я писав “новелі”, а Петро – соціально-політичні статті. Чи він їх друкував, я не знаю. Він дуже уважливо читав Липинського, а Донцова не любив. Стиль і спосіб викладу Донцова був для Петра чужий. Петро послуговувався у своїх писаннях радше конкретними фактами, логічно пов'язаними, його виклад був сухий, за пунктами. Чи то під впливом нової дійсності, чи в наслідок зустрічей з підсоветською молоддю в армії, Петро твердо заступав думку, що розв'язка соціального питання є дуже важливим фактором у нашій визвольній боротьбі, що знання національної економіки є необхідним знарядям нашого підпільного

⁷ Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 65. Спр. С-9112. Т. 5. Арк. 321; ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9112. Т. 7. Арк. 217.

⁸ Веденєв Д. В., Биструхін Г. С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки. Київ: К. І. С., 2006. С. 132–133.

⁹ Іванова К. За Україну, за її славу... (Машинопис статті). С. 4. *Приватний архів В. Мороза.*

публіциста, що уживання символів, наприклад, “Крути” стосовно нового підсоветського покоління є мало доцільним, бо воно такого роду символів не розуміє і не сприймає. В той час ми не мали між собою жодного організаційного зв’язку й офіційно не знали один про одного, що ми є членами визвольного руху.

Одного вечора я мав призначену зустріч з головним редактором підпільного журналу “Ідея і чин”. В той час я писав короткі статті до цього офіційно ОУН і виконував деякі редакційні завдання. Після цієї зустрічі ми пішли зв’язатися з головним редактором юнацької підпільної газети, до якої я також мав писати. На моє приємне “розчарування” головним редактором юнацької газети був власне Петро. Відтоді наша співпраця стала ще дружнішою. Петро часто “завидував” мені, що я потрапляю всяку тему вбрати у форму новелі або короткого оповідання. Я в свою чергу завидував йому способу писати статті без всяких емоційних елементів, ясно, чітко, логічно. Власне логіка була для Петра дуже істотною речю. На цю тему він читав деякі книги і завжди старався, як він сам казав, висловлюватися так, щоб “два і два було завжди чотири”...»¹⁰.

Саме на час праці в Крайовому проводі Юнацтва ОУН ЗУЗ припадає початок публіцистичної творчості Петра Федуна, який друкувався під криптонімом «Вол.». Зокрема, в 1943 р. у журналі «Юнак» було опубліковано дві його статті: «Про ще один героїзм» та «Чи традиція зобов’язує?», де наголошувалося на моральному аспекті виховання української молоді як наступного покоління борців за волю України та продовження традицій визвольних змагань початку ХХ ст. Імовірно також, що П. Федун – автор статей у молодіжному журналі «Юнак»: «Колоніальна політика займанців в Україні» і «Пропаганда та юнацтво», підписаних псевдонімом «Петро Воїн». На можливу належність цих матеріалів «Полтаві» вказує, зокрема, те, що згаданий псевдонім у журналі використовувано до моменту появи відомого його криптоніма «Вол.», а ще в 1945 р. у підпіллі вийшла друком більша праця під схожою назвою за підписом «П. М. Полтава»¹¹.

Навесні 1944 р. при Крайовому проводі ОУН ЗУЗ Петро Дужий організував крайовий осередок пропаганди (відомий під криптонімом «Зелений гай»; КОП ЗУЗ), який розташовувався у трикутнику Ходорів–Бібрка–Дев’ятники на межі Миколаївського та Жидачівського районів Львівської області¹². До переходу лінії фронту (кінець липня 1944 р.) згаданий осередок перебував у с. Ятвяги (тепер – с. Калинівка Жидачівського району Львівської області), а десь за місяць після приходу більшовиків передислокувався у сусіднє село Юшківці¹³. Разом із П. Федунем («Волянським») тут працювали Осип Дяків – «Горновий» та Михайло Федоришин-«Стефанік»¹⁴. П. Федун готував листівки¹⁵, писав

¹⁰ В. К. Б. Мій друг Полтава. *Український самостійник*. 1962. Ч. 10 (456). С. 33–34.

¹¹ Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України. Львів, 2013. Т. 2: Документи і матеріали / упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк. С. 17.

¹² Мороз В. Останнє число «Повстанця». *Воля і Батьківщина*. 1998. Ч. 2. С. 63.

¹³ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської). Записав Володимир Мороз 27.07.1998 р. у с. Демня Миколаївського району Львівської області. *Архів Михайла Романюка у м. Львові*.

¹⁴ Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба. *Визвольний шлях*. 2001. Кн. 6. С. 70.

¹⁵ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської). Записав Володимир Мороз 27.07.1998 р. у с. Демня Миколаївського району Львівської області. *Архів Михайла Романюка у м. Львові*.

короткі статті до видання «За Українську Державу»¹⁶, входив до редакції журналу «Повстанець»¹⁷.

За спогадами рідних, Петро востаннє побував у рідній домівці 10 березня 1944 р., коли приїхав до Шнирева, щоб попрощатися з родиною перед відходом на підпільну працю до Карпат¹⁸.

У червні 1944 р. у Карпатах, в районі с. Велика Тур'я Долинського району Івано-Франківської області, діяли чоловіча та жіноча юнацькі школи кадрів, які мали готувати підпільників для роботи в умовах більшовицької окупації¹⁹. Комендантом першої був Петро Федун²⁰, а другої – Ірина Савицька – «Бистра»²¹. Пост політвиховника чоловічої школи кадрів обіймав гімназійний товариш «Полтави» Кирило Якимець – «Бескид»²².

Про функціонування цієї школи та роботу її комендантів залишила спогади Ірина Савицька–Козак–«Бистра». Серед інших, вона згадує й про П. Федуну: «...Пригад[у]ю, що в червні 1944 року він [П. Федун – М. Р.] розповідав мені, що пильно читає твори Маркса, Леніна і інших, а я йому щиро співчувала. В тому часі ми перебували в Карпатах, де були т[ак] зв[ані] “школи кадрів” для дівчат і хлопців з окремими командами. Вони мали за завдання підготувати членів підпілля до умов большевицької дійсності. П. Полтава був комендантом “школи кадрів” для хлопців і передавав їм своє теоретичне знання та особистий досвід, що він його здобув під час першої большевицької окупації, як вояк Червоної армії. Наближення большевиків примусило нас приспішено закінчити вишкіл. Хлопців перебрала Друга старшинська школа, а дівчата пішли в терен. Команди обидвох шкіл залишилися в Карпатах і спільно пробивалися через фронт в запілля Червоної армії. При тій нагоді ми мали можливість відбути першу розмову з групою вояків Червоної армії, яка блукала лісами, втративши зв'язок з своїми частинами. Довелося їх роззброїти. По деякому часі, коли вони зорієнтувалися, що їм від нас не грозить смерть, зав'язалась довга розмова. Тоді-то П. Полтава показався мені блискучим пропагандистом. Тон, спосіб вислову, усмішка Полтави проломили недовір'я і зрозумілу здержливість большевицьких вояків, українців. Вони з щирим зацікавленням слухали розповіді про нашу боротьбу, ставили запитання і розказували нам, як большевики у війську представляють наш визвольний рух. Ми розмовляли цілу ніч, а над ранком розпрощалися як добрі знайомі. Полтава настоював на тому, щоб віддати їм зброю, що і виконано. Мушу сказати, що дехто з нас мав сумніви щодо правильності такого посунення. Але мабуть таки П. Полтава мав рацію! Бо це був для них найпереконливіший

¹⁶ Спогади Петра Дужого. Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові. *Архів Михайла Романюка у м. Львові*.

¹⁷ Мороз В. Останнє число «Повстанця». *Воля і Батьківщина*. 1998. Ч. 2. С. 63–64.

¹⁸ Чуй В. Несхибний патріот. До дня народження П. Федуну – «Полтави». *Галицька хроніка*. 1996. 4 лютого.

¹⁹ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75389фп. Т. 1. Арк. 48, 70.

²⁰ Козак І. Наступальність нашої боротьби (У 15-річчя смерті сл. п. П. Полтави). *Український самостійник*. 1967. Ч. 1 (507). С. 7; Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–49. Довідник. Нью-Йорк: Пролог, 1994. С. 128.

²¹ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75389фп. Т. 1. Арк. 48, 70.

²² ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 47. Арк. 330.

доказ на те, що ми згори не трактуємо їх, українців в Червоній армії, за ворогів. Полтава прагнув, щоб ця перша їхня зустріч з повстанцями залишила в них непроминальне враження...»²³.

Працюючи в референтурі пропаганди Крайового проводу ОУН ЗУЗ, П. Федун – «Волянський» паралельно долучився до роботи по лінії УПА. Адже саме тоді, відповідно до наказу ГВШ ч. 2/44 від 1.02.1944 р., проводилося формування військових штабів на терені дій УПА, і його було призначено начальником 6-го (політвиховного) відділу КВШ УПА-Захід. Останній із відомих документів, підписаних Петром Федуним як керівником політвиховного відділу КВШ УПА-Захід, датований 20.08.1946 р.²⁴.

Один із епізодів діяльності Петра Федуну – «Волянського» на цій посаді описано в нарисі «Хроніка сотні “Сіроманців”» (грудень 1947 р.), де йдеться про складання присяги куренями командирів Дмитра Карпенка – «Яструба» та Івана Твердохліба – «Гордієнка» (ВО «Лисоня») восени 1944 р.: «Всіх повстанців зібралось 1 800 чоловік. 2 жовтня до табору прибув к[оманди]р Шелест і к[оманди]р Волянський. Того дня всі повстанці на руки к[оманди]ра Шелеста зложили присягу на вірність укр[аїнському] народові. Присягу складали куренями. На лісовій поляні курінь вставився в каре. В середині каре відпоручники куріня складали присягу на зроблений зі смерекового віття Тризуб. Цілий курінь в святочнім настрої повторяв слова присяги і клявся не випускати зброї з рук до останнього віддиху. Перед присягою виголосив промову к[оманди]р Волянський. В промові підчеркнув вагу іс[т]оричної хвилини, де по двох десятиліттях укр[аїнський] народ держить зброю знова в своїх руках, а його сини присягають не випустити зброї до останнього віддиху...»²⁵.

У 1944 р. вояку-політвиховникові П. Федуну – «Волянському» було присвоєно перше військове звання – старшого булавного (Наказ КВШ УПА-Захід ч. 8/44 від 25.09.1944 р., з датою старшинства 1.10.1944 р.). У 1945 р. він отримав ступінь хорунжого-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/45 від 27.04.1945 р., із датою старшинства 15.04.1945 р.), а відтак – поручника-політвиховника (Наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р., із датою старшинства 30.06.1945 р.)²⁶, у 1946 р. – сотника-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15.02.1946 р., із датою старшинства 22.01.1946 р.)²⁷, у 1950 р. – майора (Наказ ГВШ УПА ч. 2/50 від 30.07.1950 р., на підставі рішення УГВР від 25.07.1950 р., з датою старшинства 23.05.1950 р.)²⁸, а в 1951 р. – полковника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/51 від 20.10.1951 р., на підставі рішення УГВР від 20.10.1951 р., із датою старшинства 14.10.1951 р.)²⁹.

У листопаді 1944 р. на базі КОП ЗУЗ організовано Головний осередок пропаганди. Тоді ж при Проводі ОУН створено референтуру політичного вишколу, яку очолив Яків Бусел – «Київський». У його розпорядження зі «Зеленого гаю» були передані О. Дяків – «Артем», П. Федун – «Волянський», «Степовий» (особа не вста-

²³ Козак І. Наступальність нашої боротьби (У 15-річчя смерті сл. п. П. Полтави)... С. 7.

²⁴ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 62. Арк. 90.

²⁵ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 48. Арк. 184–202.

²⁶ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 60. Арк. 239–241.

²⁷ Там само. Арк. 249–252.

²⁸ Там само. Арк. 274–275.

²⁹ Там само. Арк. 277–278.

новлена) та секретарка П. Федун М. Огоновська – «Віра»³⁰. Цей осередок дислокувався в околиці с. Бишки Козівського району Тернопільської області³¹. На думку Петра Дужого, «Волянський» навіть виконував функції заступника референта політичного вишколу³². Зокрема, у березні 1945 р. співробітники цієї референтури підготували та провели вишкіл для керівної ланки Українського Червоного Хреста, в якому взяли участь Катерина Зарицька – «Монета», Ольга Ільків-«Роксолана», Ірина Козак – «Лада», Ірина Савицька – «Бистра», Галина Дидик – «Анна»³³.

Після розформування референтури політичного вишколу її співробітників розподілили між різними пропагандивними осередками. П. Федун був призначений референтом пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН³⁴. Зберігся лист референта пропаганди Карпатського краю «Севера», датований 9.06.1945 р.³⁵. Ці обов'язки він, правдоподібно, виконував до середини липня цього ж року, оскільки вже 27.07.1945 р. референтом пропаганди Карпатського краю ОУН була інша особа. Імовірною причиною відкликання П. Федун до референтури пропаганди Проводу ОУН було те, що в червні 1945 р. у руки більшовиків потрапив референт пропаганди Проводу ОУН Петро Дужий із групою співробітників, що дуже послабило цю структуру. Відтоді П. Федун працював у складі референтури пропаганди Проводу ОУН.

Після загибелі Якова Бусла – «Галини» (вересень 1945 р.) та Дмитра Маївського – «Тараса» (грудень 1945 р.) керівництво всією пропагандистською роботою на українських землях, відповідно до рішення Проводу ОУН в Україні, перебрав на себе Петро Федун – «Север». На нього покладено обов'язки референта пропаганди і керівника Головного осередку пропаганди і інформації при Проводі ОУН в Україні. Одночасно він очолив політвиховний відділ ГВШ УПА та Бюро Інформації УГВР³⁶.

Достеменно визначити дату введення Петра Федун – «Севера» до складу Проводу ОУН в Україні важко. Поширеною є думка, що це було в 1948 р.³⁷, а Галина Дидик на слідстві назвала навіть точну дату 6.07.1948 р. Проте можна припускати, що це сталося раніше – у 1946–1947 рр. Адже вже тоді П. Федун займав вищі пости у збройному підпіллі, які традиційно обіймали члени Проводу ОУН. На це також вказує свідчення заарештованої органами МДБ зв'язкової

³⁰ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської). Записав Володимир Мороз 27.07.1998 р. у с. Демня Миколаївського району Львівської області. *Архів Михайла Романюка у м. Львові*.

³¹ Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. Львів, 2007. С. 83–84.

³² Спогади Петра Дужого. Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові. *Архів Михайла Романюка у м. Львові*.

³³ Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії грати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2007. С. 102–103. (Літопис УПА. Серія «Бібліотека»; т. 8).

³⁴ Кук В. Постій Проводу ОУН у селі Бишках (1943–45 рр.). *Воля і батьківщина*. 1998. № 4. С. 40; Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. Львів, 2005. С. 88.

³⁵ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 3836. Оп. 1. Спр. 67. Арк. 58.

³⁶ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. Львів: Світ, 2002. С. 84; Мороз В. Критика комуністичної системи Петром Полтавою. *Україна XXI століття: Шлях і мета. Матеріали науково-теоретичної конференції*. Київ, 2002. Ч. 1. С. 15–18.

³⁷ Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–49. Довідник. С. 128.

Романа Шухевича Катерини Зарицької, яка стверджувала, що в серпні 1947 р. П. Полтава вже входив до складу Проводу ОУН³⁸.

Упродовж 1944–1951 рр. Петро Федун як один із керівників визвольного руху в Україні постійно перебував у полі зору органів МДБ, які докладали величезних зусиль для його розшуку та нейтралізації. Загальний контроль над усіма оперативними заходами щодо розшуку П. Полтави здійснював 1-й відділ управління 2-Н МДБ УРСР. Оскільки співробітникам МДБ було відомо, що основним місцем дислокації П. Полтави були тодішні Сколівський і Славський райони Дрогобицької області (тепер – Сколівський район Львівської області), Болехівський та Вигодський райони Станіславської області (тепер – Долинський район Івано-Франківської області), тому на його пошуки насамперед спрямували управління МДБ цих областей³⁹. Головні зусилля енкаведисти кинули на захоплення осіб, що були близькими до П. Полтави, намагаючись на основі їхніх свідчень виявити місце перебування керівника пропаганди ОУН.

Упродовж літа 1945 р. редакційна група П. Федун дислокувалася біля гори Парашка з боку с. Корчин Сколівського району Львівської області у трьох схронах, підготовлених адміністратором ГОСП Василем Гоцієм – «Волосом». У таборі в цей період перебували: «Степовий», Дмитро Маївський – «Тарас», Богдана Світлик – «Ясна», Петро Федун – «Север», Осип Дяків – «Горновий», Володимир Порендовський-«Семенюк», адміністратор В. Гоцій – «Волос», керівник пункту зв'язку референтури пропаганди Проводу ОУН Іван Корчинський-«Корчак», друкарки – Люба Возняк-«Люба», Надія Якимович – «Надя», охоронці – Василь Попович-«Довбуш», Григорій Мартинів-«Ручай», Григорій Кочан-Лис» та інші підпільники⁴⁰.

У кінці серпня 1945 р., за даними заарештованої зв'язкової Романа Шухевича – «Тараса Чупринки» Марії Римик – «Марусі», Управління НКДБ у Дрогобицькій області організувало та провело велику військово-чекістську операцію на Сколівщині в районі розташування повстанського табору. Завдяки повстанській розвідці підпільникам вдалося заздалегідь дізнатися про облаву та відвести свої головні сили в безпечний район, що дало можливість уникнути великих втрат. Облавникам під час цієї операції вдалося вбити кількох повстанців, що забезпечували діяльність ГОСП, та викрити три великі криївки, у яких працювали співробітники редакційної групи⁴¹.

У вересні 1945 р. співробітники НКДБ у Львові заарештували друкарку ГОСП Надію Якимович – «Оксану», яку спробували використати як провідника опергрупи до схрону «Полтави». Однак дорогою з с. Корчин Сколівського району Львівської області в гори «Оксана», вибравши зручний момент, зуміла втекти та повернутися у розташування ГОСП, де розповіла про свій арешт та обставини втечі. Відтак, пройшовши перевірку, далі працювала друкаркою у Петра Федун – «Полтави» і вва-

³⁸ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина... С. 77.

³⁹ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федун у 1944–1951 рр. Київ, 2008. С. 1–32.

⁴⁰ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 24–27; Мороз В. Василь Гоцій – «Жест». *Шлях перемоги*. 2010. 26 травня.

⁴¹ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 5.

жалася однією з найдовіреніших його співробітників⁴². Про це свідчить хоча б той факт, що на основі наказу ГВШ УПА ч. 2/48 від 2.09.1948 р. (відповідно до рішення УГВР від 23.08.1948 р.) її нагороджено Срібним Хрестом заслуги⁴³.

Зиму 1945–1946 рр. Петро Федун – «Полтава» разом із всім своїм апаратом та боївкою, що його прикривала, перебув у районі гори Широкий верх на Сколівщині. Проте вже в березні 1946 р. через великі облави, що охопили цей терен, був змушений змінити місце постою. Під час передислокації референтура пропаганди проводу ОУН зазнала значних матеріальних і людських втрат. Зокрема, тоді загинув адміністратор ГОСП Василь Гоцій – «Волос»⁴⁴, а до рук ворога потрапила велика кількість редакційних матеріалів ГОСП та друкарня, у якій робили журнал «Ідея і чин»⁴⁵.

Перечекавши облаву в запасній криївці біля гори Парашка, група «Полтави» вийшла на поверхню та активізувала свою діяльність. У цей період зі складу ГОСП була відрхована Люба Возняк – «Люба», а на Закерзоння відійшов Володимир Порендовський – «Семенюк». У червні–серпні 1946 р. вся група базувалася у наметовому таборі на горі Бердо. Відтак почали будівництво нового схрону біля підніжжя г. Кичера поблизу с. Корчин. Місце для нової криївки вибрав особисто Петро Федун. Роботи над обладнанням двокімнатного схрону тривали від кінця серпня до кінця жовтня 1946 р.⁴⁶. Саме тут відбулася інструктивна нарада із членами референтури пропаганди, на яку прибув Роман Шухевич з Олексою Гасиним – «Лицаром». Підпільники обговорювали форми й засоби реалізації рішень наради Проводу ОУН в Україні від травня–червня 1947 р.⁴⁷.

Петро Федун у 1946–1951 рр. як керівник Головного осередку пропаганди, начальник політвиховного відділу ГВШ УПА та керівник Бюро інформації УГВР задавав тон у розробці напрямів і тематики пропагандистської роботи. Він керував усією роботою ГОСП, відповідав за підпільні видання, їхній друк та поширення, організацію пропагандистської роботи на всьому терені дії ОУН. Редагував, зокрема, періодичні видання збройного підпілля: «Ідея і чин» (1946–1947)^{48*}, «Самостійність» (1946–1948), «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» (1948–1951), «Дискусійна трибуна» (1948–1950), «Осередок пропаганди та інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)»⁴⁹, а також чотири частини збірника вишкільних матеріалів 1-го ступеня «Шлях до волі».

Від написання праць ідеологічного спрямування відволікала організаційна робота. Ситуація вимагала швидкої реакції на події, яка виливалась у публіцистичні статті, що й становлять основу його творчої спадщини. Проте

⁴² Там само.

⁴³ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 60. Арк. 263–265.

⁴⁴ Архів УСБУ ЛО. Спр. П-29431. Арк. 147.

⁴⁵ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 6.

⁴⁶ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 28–31.

⁴⁷ Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907–1950): документи і матеріали / упоряд.: С. Богунов, В. Даниленко, А. Кентій, С. Кокін, В. Лозицький, М. Посівнич. Київ; Торонто, 2007. С. 464–465. (Літопис УПА. «Нова серія»; т. 10).

⁴⁸ * На думку Петра Дужого, редактором 10 числа журналу «Ідея і Чин» був Осип Дяків – «Горновий».

⁴⁹ Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.). Львів, 2006. С. 240–257.

сам Полтава вважав, «що на популяризаторську роботу я й не дуже наставлений»⁵⁰.

Постійними членами ГОСП у той час, окрім керівника, були Осип Дяків – «Наум» (редагував журнал «Повстанець», писав ідеологічні праці), Богдана Світлик-«Доля» (відповідала за інформаційну сторінку в тодішніх виданнях ГОСП, а також виконувала обов'язки зв'язкової між П. Федуним та Р. Шухевичем, писала літературні твори), «Степовий» (займався літературним редагуванням та коректурою, писав літературні твори).

Деякий час у ГОСП працювали Василь Галаса – «Орлан» із дружиною Марією Савчин – «Марійкою». На базу П. Федуна вони прибули в жовтні 1947 р. із Закерзоння, щоб із його допомогою перезимувати⁵¹. Криївку «Полтави» та її мешканців описала згодом у спогадах Марія Савчин: «Бункер Полтави був майже цілковито схованою землянкою. Її викопали розкопом, обклали кругляками, тобто необтесаними молодими деревами, переважно сосновими. Як уже заклали стелю, тоді засипали на поверхні так, як було перед розкопом, спадисто, згідно з нахилом гори. Стеля була похила, задня стіна була вища за передню, що мала вікно. Перед вікном залишали відкриту квадратну яму. Денне світло падало в яму і крізь вікно – всередину бункеру. Мати денне світло було важливим для збереження очей, та й не доводилося заготовлювати так багато нафти, яку було тоді важко дістати...

Бункер ГОСП'у був набагато просторіший за пересічні бункери підпільників. Він складався з двох великих кімнат, сполучених довгим коридором, у стінах якого були видовбані харчовий магазин, а подалі – туалет. В одній з кімнат працювали Полтава і Доля, у другій – Херсонєць...»⁵².

Далі М. Савчин згадує, як у дискусіях П. Федуна, О. Дяківа, В. Галаси та інших, що тривали восени 1947 р. у криївці «Полтави», зародилася ідея написати брошуру «Хто такі бандерівці та за що вони борються», яка згодом у підпіллі набула масового розповсюдження українською та російською мовами: «Для побороювання підпілля більшовики запрягли всі засоби інформації, затоплюючи в брехні і знеславлюючи його учасників, пришиваючи їм агентурну роботу на користь чужих розвідок. У теренах, де діяло підпілля, більшовицька пропаганда ще не мала надто великого впливу. Однак у східних областях населення небагато знало про підпільну боротьбу і формувало свою думку про неї під впливом офіційної пропаганди. Для них треба було видати брошуру, в якій доступно з'ясовувалось би питання: хто такі повстанці й за що ведуть боротьбу.

Таку брошуру взявся опрацювати Полтава. При всебічному обговорюванні положень, які треба порушити в брошурі, виринуло наприкінці питання її назви. Пропозицій було кілька, між ними одна, «Хто такі бандерівці та за що вони борються», запропонована Полтавою. Всі згоджувались, що така назва відразу приверне увагу читача, а отже, сповнить свою місію. Окреслення підпілля назвою «бандерівці», спопуляризованою ворожою пресою і радіом ще за німецької

⁵⁰ Лист П. Федуна до В. Кука ч. 4/51 від 20.08.1951 р. *ГДА СБУ*. Ф. 13. Спр. 376. Т. 87. Арк. 19.

⁵¹ Савчин М. («Марічка»). Тисяча доріг: спогади. Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 1995. С. 172. (Літопис Української повстанської армії; т. 28).

⁵² Там само. С. 174–176.

окупації, стало відоме не тільки по всій Україні, але й по всьому Радянському Союзу ще під час фронтових дій. У Червоній армії, що просувалась теренами дій повстанців, велась пропаганда проти “бандерівців”, а війська НКВД були заангажовані в боротьбу з УПА. Вернувшись після війни додому, радянські солдати рознесли цю назву по всій імперії, називаючи нею також боротьбу УПА»⁵³.

Своєрідну оцінку діяльності П. Федуна та його референтури в цей період знаходимо в розділі «Власні спостереження» звіту референта пропаганди Дрогобицького окружного проводу ОУН Володимира Фрайта – «Владана»: «Прислана література з гори є така влучна, сильна і ударна по ворогові, якій важко протиставитися. Таку оцінку дають нашій літературі наші читачі з легальщини, зокрема наддніпрянці – професори і студенти університетів у Львові і Ужгороді. Подивляють вони, що в підпіллі не лише знаходяться такі сильні політики і публіцисти, але що в таких невідрадних обставинах потраплять розгортати наукову працю так глибокого змісту, поперту дуже сильними фактами, що влучно розв’язують усі життєві проблеми та завдають нищівного удару по Советському Союзу (відгомін на статті в “Ідея і Чин” ч. 10 і Концепція Самостійної України)...»⁵⁴.

Одним із завдань П. Федуна-«Севера» як керівника ГОСП був підбір та вишкіл нових пропагандистів, які б могли писати статті на актуальні теми. Відомо, що в травні 1947 р. Петро Федун зустрівся з Катериною Зарицькою – «У. Кужіль». Зі свідчень самої К. Зарицької видно, що «Север» був добре поінформований про зміст її статей. Вважав їх сухими, написаними не у пропагандивному стилі, такими, що не відповідають потребам сьогодення. Висловивши критичні зауваження, запропонував власний підхід до висвітлення суспільно-політичного становища українського руху опору. Одночасно заявив, що в таких рефератах тепер мало потреби і рекомендував писати у виховному дусі – легко, більш зрозуміло, як ілюстративний матеріал використовувати події з історії України. Порадив також до осені 1947 р. написати реферати на такі теми: «Світлі постаті з історії України», «Змагання до державності українського народу», «Богдан Хмельницький», «Переяславська Рада» та ін. Це завдання залишилося нереалізованим, оскільки 21 вересня 1947 р. К. Зарицьку заарештували органи МДБ⁵⁵.

Один із керівників збройного підпілля в Україні Василь Галаса – «Орлан» під час слідства стверджував, що саме за дорученням Петра Федуна він написав три статті, відхилені останнім. Лише після доопрацювання одна з них була опублікована під назвою «Форма і тактика боротьби ОУН за УССД єдиноправильні»⁵⁶.

Восени 1947 р. співробітники МДБ заарештували кількох членів ОУН, які мали безпосереднє відношення до роботи ГОСП, що дало змогу встановити приблизне місце дислокації Петра Федуна – «Полтави» та його підлеглих. Так, 17 вересня у Чехословаччині був затриманий Володимир Порендовський –

⁵³ Там само. С. 179–180.

⁵⁴ Владан. Звіт з пропагандивної роботи Самбірщини, Стрийщини, Турчанщини за час від 1 липня 1947 р. до 30 червня 1948 р. *ГДА СБУ*. Ф. 13. Спр. 372. Т. 51. Арк. 227. Чи? Звіт з пропагандивної роботи Самбірщини, Стрийщини і Турчанщини за час від 1 липня 1947 р. до 30 червня 1948 р. / *Домашній архів Григорія Дем’яна*.

⁵⁵ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина... С. 84.

⁵⁶ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 2. Арк. 115.

«Семенюк»⁵⁷, а 24 грудня у містечку Дашава Стрийського району Львівської області – Люба Возняк – «Люба»⁵⁸.

На основі отриманих даних оперативна група МДБ УРСР у м. Львові та УМДБ у Львівській області ретельно розробили план масштабної військово-чекістської операції під кодовою назвою «Ущелина». Передбачалося силами військ МДБ одночасно надійно заблокувати села Ямельниця, Корчин, Крушельниця, Орів та Коростів і район гори Парашка, де були розташовані кривки ГОСП, з метою виявити та ліквідувати учасників ОУН.

Перед початком операції військові частини були розміщені у Дрогобичі, Трускавці, Стебнику й інших навколишніх населених пунктах із таким розрахунком, щоб уночі здійснити несподіваний кидок на 10–20 км у район проведення операції. У ніч на 2 лютого 1948 р. війська МДБ перейшли через гори й одночасно заблокували всі села згідно з планом операції. Розшук підпільників розпочався о 8:00 2 лютого 1948 р.

Одна з пошукових груп на схилі гори Парашка виявила капітально обладнаний бункер П. Федуна. Підпільників врятувала спостережливість його підлеглих. Зважаючи на небезпеку, всі мешканці бункера негайно покинули його⁵⁹. Повстанці, вийшовши з кривки через гору Кичера, схилами гори Парашки відступили в ліс за с. Коростів Сколівського району Львівської області, де й перечекали облаву⁶⁰.

Цей випадок, зі слів секретарки «Полтави» Надії Якимович – «Оксани», згодом у спогадах описала Марія Савчин – «Марічка»: «Вони сиділи в бункері, нікуди не виходили, бо ще лежав великий сніг, і про облаву нічого не знали. Яюсь Доля* вдосвіта, близько 3-ої години, проходячи біля входових дверей, вловила з двору легкий запах диму. В бункері випалилось ще звечора, а мисливці не ночували б у таку холодну ніч у лісі. Єдиний, хто міг бути, це емведівські війська, що переводили облави і заночувували на місцях. Доля розбудила всіх. Тоді й інші підтвердили запах диму. Треба було зразу покинути бункер, бо завтра облава могла обійняти їхню територію. Вдяглися, схопили зброю і стали обережно віддалятися, змилюючи за собою сліди. До ранку не зилишилось багато часу, та й по снігу важко було відступати. Два тижні вони, майже у голоді, перебували в лісах, поки не станув сніг.

Їхні здогади підтвердились. Це була облава. Зараз же наступного дня ще до полудня упав бункер Полтави. Облаву проводило само київське МВД, серед якого було багато вищої ранги старшин. Це вказувало, що, можливо, на бункер була «всипа» і вони знали точно, кого шукали. Шукали дуже ретельно. І знайшли не тільки бункер, але й магазини з харчами і бібліотекою, хоч вони були закопані в землі та добре замасковані. Виявили навіть поодинокі банки з архівом і літературою, теж закопані в землі. Впали, отже, їхні матеріали. Залишились живими

⁵⁷ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75172фп. Т. 1. Арк. 9.

⁵⁸ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 7; Шульженко Б. С., Хамазюк І. В., Данько В. Т. Украинские буржуазные националисты. Москва, 1963. С. 110.

⁵⁹ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 7–8.

⁶⁰ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 34–35.

* «Доля» – Богдана Світлик.

люди, а це найважливіше. Полтава вже закінчив був писати брошуру Хто такі бандерівці, але в поспіху не захопив зі собою рукопису, і він попавсь гебістам ще до видання його в підпіллі. Захопив тільки нотес, в якому виготовляв плян брошури і писав замітки. На підставі цього нотеса він улітку 1948 року написав наново свою працю»⁶¹.

Всього за час проведення операції з 2 по 9 лютого було вбито 44 і заарештовано 26 підпільників ОУН, серед них: 5 співробітників ГОСП, 5 співробітників Дрогобицького окружного проводу ОУН, 5 співробітників Дрогобицького надрайонного проводу ОУН, 9 співробітників районних проводів ОУН, 9 кущових та станичних ОУН, 26 рядових підпільників. У районі операції було виявлено та знищено понад 100 крийвок, вилучено 5 кулеметів, 13 автоматів, 24 гвинтівки, 13 пістолетів, 8 гранат, понад 2 000 набоїв, друкарню, 3 радіоприймачі, 3 друкарські машинки, значну кількість документів і підпільної літератури та інше майно⁶².

Заарештована 21 вересня 1947 р. зв'язкова Р. Шухевича Катерина Зарицька – «Монета» протягом тривалого часу відмовлялася назвати місця перебування П. Федун і лише на допиті 30 березня 1948 р. розповіла, що його сховище розташовувалось біля підніжжя г. Кичера на Сколівщині.

Співробітники Управління МДБ у Дрогобицькій області 5–6 квітня 1948 р. на схилах гоги Кичера провели ще одну чекістсько-військову операцію на підставі свідчень К. Зарицької. Вони виявили бункер П. Федун, однак порожній – підпільники помітили наближення військ МДБ і перейшли в гори на межі Славського району Дрогобицької області та Болехівського району Станіславської області. Під час переслідування співробітники МДБ вбили охоронців П. Федун «Чуприну» та «Клименка»⁶³.

Загалом, варто зазначити, що Петро Федун-«Полтава» відзначався дуже доброю конспірацією, що часто рятувало його від загибелі. Вся діяльність підлеглого йому осередку пропаганди була чітко налагоджена й регламентована. Адміністратор ГОСП (в його обов'язки входили: підбір місць дислокації та будівництво крийвок, забезпечення осередку всіма технічними засобами, необхідними для роботи, заготівля продуктів, забезпечення зв'язком тощо) заздалегідь готував місця укриття для співробітників референтури пропаганди. Зазвичай у розпорядженні П. Федун були основна та запасна бази. На основній базі завжди дислокувався «Полтава» зі своїм апаратом і частиною боївки охорони, а на запасній – адміністратор ГОСП із рештою охоронців. Так, до 1948 р. основна база референтури розташовувалася у лісовому масиві на північному схилі гори Парашка поблизу сіл Корчин та Крушельниця Сколівського району Львівської області. Запасні крийвки у цей час були побудовані в лісовому масиві «Гута», що біля с. Орявчик цього ж району. Саме ця база (взимку 1947–1948 рр. тут перебував О. Дяків – «Горновий») допомогла йому разом із підлеглими щасливо перебути облоги лютого–березня 1948 р.⁶⁴

⁶¹ Савчин М. («Марічка»). Тисяча доріг: спогади... С. 203.

⁶² Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 9.

⁶³ Там само.

⁶⁴ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75390фп. Т. 1. Арк. 36–37.

Відтак основною територією базування «Полтави» був лісовий масив на горі Бесарабка, що біля с. Козаківка Болахівської міськради Івано-Франківської області (ця база діяла до березня 1950 р., поки не була виявлена і ліквідована військами МДБ), а запасною територією базування став лісовий масив «Кремінь», що між селами Тухля, Гребенів, Головецько і Козьова Сколівського району Львівської області (база діяла 2 роки – до травня 1950 р.)⁶⁵.

У кінці травня 1948 р. П. Федун разом із О. Дяківим, В. Галасою, М. Савчин, «Степовим» та охоронцями М. Воскресом – «Мироном», «Зенком» і «Беркутом» ходив у Миколаївські ліси, що на Львівщині, де в той час відбувалася нарада Проводу ОУН в Україні⁶⁶. Одним із рішень цієї наради було спорядити кур'єрську групу до Німеччини, де базувалися закордонні представництва українського визвольного руху.

Згідно з рішенням цієї наради була сформована кур'єрська група, до складу якої ввійшли: поручники УПА Іван Паньків – «Явір» та Василь Сколоздра-«Грабенко», хорунжі УПА Микола Мельничин – «Кірам» та Михайло Горчин – «Грузин». До цієї групи П. Федун від своєї референтури долучив «Степового» і бойовика М. Воскреса – «Мирона». Група виконала своє завдання, хоча в дорозі, на території сучасної Чехії, переслідувана ворогом, втратила трьох членів: 10.09.1948 р. на мості ріки Морави нижче Зліна – «Грузина», 25.09.1948 р. на полях між Крштини і Адамовом біля Брна – «Мирона», та 29.09.1948 р. у с. Липівка біля Брна – «Степового»⁶⁷.

Загалом, варто зазначити, що базу П. Федуну постійно використовували як пункт відправки і прийому кур'єрів на лінії Провід ОУН в Україні – Провід Закордонних частин ОУН (ЗЧ ОУН) у Мюнхені, Закордонне представництво УГВР (ЗП УГВР). Щобільше, в його підпорядкуванні постійно були запасні кур'єри, які ввесь час дислокувалися неподалік.

Для прикладу можна навести ще кілька випадків, які засвідчують, що повстанська група П. Федуну була ключовою на цій кур'єрській лінії.

У ніч на 31 травня 1950 р. з американського літака біля с. Тянява Болахівської міськради Івано-Франківської області було скинуто чотирьох парашутистів, кур'єрів ЗЧ ОУН, на чолі з Михайлом Дудою – «Громенком». Їхнім завданням було налагодити зв'язок із П. Федуном⁶⁸.

У ніч на 20 травня 1951 р. у Карпатах десантувалася кур'єрська група у складі чотирьох осіб: Василя Охримовича – «Пилипа», Петра Стиранки – «Максима», Йосипа Кита – «Осипа» та Василя Хашівського – «Рубаня». На місці приземлення (полонина біля гори Шабела в Сколівському районі) парашутистів зустріли охоронці Петра Федуну Олексій Савчин – «Грицько» і «Дем'ян» та провели до місця його дислокації⁶⁹.

Зиму 1948–1949 рр. Петро Федун разом зі співробітниками ГОСП «Ясною», «Надею» та охоронцями «Василем», «Юрком» і «Орестом» планував перебути у

⁶⁵ Там само. Арк. 38–40.

⁶⁶ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 9.

⁶⁷ Сурма. Видання Закордонних частин Організації Українських Націоналістів. 1949. 31 березня. С. 9.

⁶⁸ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 15.

⁶⁹ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 44. Арк. 222–234.

криївці, розташованій у лісі біля с. Козаківка Болехівської міськради Івано-Франківської області. Проте у кінці грудня 1948 р. війська МДБ у районі сіл Козаківка Болехівської міськради Івано-Франківської області та Либохора Сколівського району Львівської області енкаведисти проводили велику облаву. Стійковим вдалося заздалегідь виявити наближення ворога, криївка була підпалена, а повстанці почали відступати. Енкаведисти їх переслідували, унаслідок чого 29 грудня 1948 р. неподалік від с. Либохора загинула Богдана Світлик – «Ясна», а решті підпільників вдалося щасливо відірватися від переслідування⁷⁰. У цій криївці до рук ворога попали звіти територіальних клітин ОУН за серпень 1947 р. – вересень 1948 р., що унеможливило вміщення у 3-є число «Осередку пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)» даних про більшовицьку політику і повстанську боротьбу на українських землях⁷¹.

Після втрати основного схрону П. Федун був змушений разом зі своєю групою перейти на зимування на запасну територію – у криївку біля с. Тухля Сколівського району Львівської області, де на той час вже перебувала частина співробітників та охоронців ГОСП, очолювана адміністратором Юрієм Поповичем – «Відважним». На нове місце зимівлі вони прибули 3 січня 1949 р.⁷². В одній криївці розташувалися П. Федун – «Север», Н. Якимович – «Надя» та адміністратор ГОСП Ю. Попович – «Вільховий», а в іншій – Г. Кочан – «Роман», В. Дяків – «Славко», Ф. Гнатів – «Шугай», М. Барда – «Чорноморець», Я. Нагряк – «Жук»⁷³.

У липні 1949 р. П. Федун у супроводі своїх охоронців ходив у Бібрецькі ліси на Львівщині, де відбулася чергова нарада членів Проводу ОУН⁷⁴.

Повернувшись із наради, він продовжував діяти на звичній території, а зиму 1949–1950 рр. разом зі співробітницею ГОСП Галиною Голояд-«Мартою» та охоронцями «Орестом» і «Остапом» перебув у криївці керівника Долинського надрайонного проводу ОУН Ярослава Зборика – «Орленка»⁷⁵.

Розформування відділів УПА та перехід до збройного підпілля надали ще більшого значення справі пропаганди як вагомому чиннику впливу на суспільство. Проте підпілля постійно втрачало кадри, які могли писати якісні пропагандивні матеріали. Саме тому питання розширення кола авторів завжди було в полі зору П. Федуну. У листі до В. Кука він писав: «Дуже негативно відбивається на нашій проп[агандивній] роботі брак авторів. Прошу взяти до уваги, що в нашій публіцистиці ми від ряду років не маємо ні одного нового автора. Коли в нашій художній літерат[урі] щораз можна почути про нових людей, то тут цілком інакше. Не розумію, чому з КОП-у Запоріжжя обмежуються тільки до листівок і деяких політ[ичних] статей до своїх терен[ових] журналів? Там сьогодні (хоч конкретно не знаю, який там сьогодні стан) ще, мабуть, найбільші сили 3-поміж усіх інших КОП-ів. Їх треба було б сильніше запрягти до

⁷⁰ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 38; Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 9.

⁷¹ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 20. Арк. 224 зв.

⁷² ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 38; Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 9–10.

⁷³ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75386фп. Т. 1. Арк. 38–39.

⁷⁴ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 10.

⁷⁵ ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75390фп. Т. 1. Арк. 40.

опрацювання певних речей для ширшого використання, в першу чергу – до опрацювання деяких тем, намічених в останній Інстр[укції] ГОСП-у»⁷⁶.

Відомо, що саме П. Федун у 1951 р. ініціював створення мережі кореспондентів серед членів підпілля, до якої планувалося залучати насамперед провідників різного рівня, що було оформлено відповідною інструкцією. Зокрема, в листі до В. Кука він писав: «Ідея і мотиви інституції кореспондентів ГОСП-у – викладені в самій інструкції. Вважаю, що доцільно оформити в характері таких кореспондентів якомога більшу кількість пров[ідних] кадрів – усіх, хто може щось “написати”...»⁷⁷.

Після загибелі 5 березня 1950 р. у Білогірщі під Львовом Романа Шухевича – «Тараса Чупринки» відбулися зміни в керівництві воюючої України. У червні 1950 р. на конференції ОУН керівником Проводу ОУН було обрано Василя Кука – «Леміша», його ж затверджено на посаді Головного командира УПА та Головою Генерального секретаріату УГВР. Тоді ж рішенням УГВР від 15.07.1950 р. П. Федун – «П. Савчука» було затверджено заступником Головного Командира УПА⁷⁸, а відтак він обійняв ще й пост заступника Голови Генерального Секретаріату УГВР⁷⁹.

Ще 1949 р. на П. Федун каральні органи завели окрему розшукову справу під кодовою назвою «Шакал»⁸⁰. У 1950 р. було створено спеціальну міжобласну опергрупу МДБ (налічувала 20 співробітників), яка займалася лише його пошуками.

Кільце довкола П. Полтави з кожним роком стискалося. Про складні умови перебування у підпіллі він писав у листі до В. Кука навесні 1951 р.: «Мені якось удалося перезимувати і поки що живий. Кажу “токи що”, бо большев[ики] сильно контролюють терен і втриматися досить важко. До зими був два рази розбитий і вигнаний з зимового приміщення – другий раз у половині грудня»⁸¹. Особливо потужний натиск облавників П. Федун відчув восени 1951 р. Із огляду на це, він вирішив перейти зимувати в Жидачівський район Львівської області, де базувався крайовий провідник ОУН Роман Кравчук – «Петро». 18 листопада 1951 р. «Полтава» разом зі своєю охоронною боївкою прибув на місце постою останнього у Вишнівецькому лісі⁸².

У грудні 1951 р. співробітники МДБ отримали інформацію, що в районі сіл Вишнів і Новошини переховується хтось із членів Проводу ОУН. Зважаючи на це, управління 2-Н МДБ УРСР спільно з управліннями МДБ у Дрогобицькій та

⁷⁶ Федун Петро-«Полтава». Концепція Самостійної України... Т. 2. С. 258.

⁷⁷ Там само.

⁷⁸ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 5. Арк. 9.

⁷⁹ Повідомлення [про смерть П. Федун]. *Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949–1952*. Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 1994. С. 53–54. (Літопис Української повстанської армії; т. 10); Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради. *Визвольний шлях*. 2004. Кн. 7. С. 104–106.

⁸⁰ Веденєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки. Київ: К.І.С., 2006. С. 134.

⁸¹ Лист Петра Федун-«Полтави» до Василя Кука-«Леміша» про ситуацію в терені й потребу налагодження організаційного зв'язку. 6 травня 1951 р. *Федун Петро-«Полтава». Концепція Самостійної України*. Т. 2. С. 204–205.

⁸² Акт-звідомлення про обставини й згодані причини загибелі сл[авної] п[ам'яті] «Максима» й «Полтави» та друзів. *Романюк М. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА*. Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2009. С. 74. (Літопис УПА. Серія «Події і люди»; кн. 6).

Станіславській областях ретельно розробили план військово-чекістської операції. Передбачалося щільно заблокувати лісові масиви та населені пункти, щоб не допустити втечі підпільників, а потім провести ґрунтовний пошук криївок. Район пошуку розділили на дев'ять секторів. Керівник кожного отримав завдання: уважно оглянути місцевість на предмет наявності підземних сховищ, розшукати підпільників і за можливості захопити їх живими. До операції було залучено 4 574 офіцери та солдати, з них – 75 співробітників УМДБ у Дрогобицькій області та 78 співробітників УМДБ у Станіславській області, 60 інструкторів зі 110 службово-розшуковими собаками, 500 курсантів навчального загону МДБ, 230 автомашин⁸³. Операція тривала з 21 по 28 грудня.

У перший день операції одна з пошукових груп неподалік с. Вишнів Букачівського району Станіславської області (тепер – Рогатинського району Івано-Франківської області) виявила на поверхні біля криївки трьох підпільників. Зав'язався бій, унаслідок якого двох підпільників убили (крайового провідника ОУН на ЗУЗ Романа Кравчука-«Петра» й референта СБ Букачівського районного проводу ОУН Богдана Паньківа-«Бурю»), а третьому (кур'єрові «Петра» Євгенів Якиміву-«Богдану») вдалося втекти. Проте через день він загинув у цьому ж лісовому масиві.

У лісі біля с. Новосини Журавнівського району Дрогобицької області (тепер – Жидачівського р-ну Львівської обл.) 23 грудня об одинадцятій годині тридцять хвилин курсанти навчального полку МДБ за струменями пари з вентиляційних отворів виявили підземний бункер з підпільниками всередині. Їм запропонували здатися, але вони відмовились і відкрили вогонь з автоматів. Через деякий час, побачивши, що становище безвихідне, підпільники підпалили бункер і пострілялися. Криївка була розкопана солдатами і з неї витягнуто тіла чотирьох повстанців: члена Проводу ОУН Петра Федуну – «Полтави», референта пропаганди Журавнівського надрайонного проводу ОУН Богдана Зобніва – «Миронича», провідника Букачівського районного проводу ОУН Михайла Сенюка-«Скритого» та бойовика «Миронича» Григорія Ярему – «Зенка».

У той самий день тіла семи загиблих повстанців вантажівкою доставили до Львова. У приміщенні Управління МДБ у Львівській області провели процедуру їхнього впізнання заарештованими учасниками підпілля, під час якої остаточно було встановлено факт загибелі одного з керівників національно-визвольної боротьби в Україні, провідного ідеолога ОУН Петра Федуну – «Полтави». Коли ж через кілька днів постало питання, що робити з тілами вбитих, то було вирішено їх таємно поховати. Вночі 28 грудня 1951 р. співробітники МДБ закопали тіла Р. Кравчука, П. Федуну, Б. Зобніва, М. Сенюка, Г. Яреми, Є. Якиміва та Б. Панькова у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкта № 39» УМДБ у Львівській області⁸⁴.

Внесок Петра Федуну у визвольний рух належно оцінило командування. У 1946 р. його як начальника 6-го політвиховного відділу КВШ УПА-Захід відзначено вирізненням у наказі командира УПА-Захід⁸⁵. Згодом П. Федун був нагоро-

⁸³ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 31.

⁸⁴ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди... С. 32.

⁸⁵ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 62. Арк. 200.

джений трьома хрестами заслуги УПА: у 1947 р. – Срібним (Наказ ГВШ ч. 3/47 від 5.12.1947 р., на основі рішення УГВР від 22.11.1947 р.)⁸⁶, у 1951 р. – Золотим (Наказ ГВШ ч. 1/51 від 2.05.1951 р., на основі рішення УГВР від 1.11.1950 р.)⁸⁷, а в 1952 р., вже помертвено, – Золотим Хрестом бойової заслуги I-го класу (Наказ ГВШ ч. 1/52 від 20.06.1952 р., на основі рішення УГВР від 15.06.1952 р.)⁸⁸; окрім того – медаллю «За боротьбу в особливо важких умовах»⁸⁹.

Творчий доробок П. Федуна – «Полтави», за нашими підрахунками, становить понад чотири десятки праць, які на сьогодні вже доступні для широкого кола читачів⁹⁰.

Твори Петра Федуна – «Полтави» не втратили актуальності й через 60 років після написання. Адже в них він подекуди дуже вдало передбачив сучасний суспільно-політичний устрій України з його міжпартійною гризнею та нестабільністю. Саме проти такого варіанта розвитку молодій Українській державі виступав публіцист, пропонуючи на перші роки запровадити «організовану демократію».

Значна частина висновків та оцінок П. Федуна, зроблених у другій половині 1940-х років, підтверджена ходом суспільного розвитку. Творчість Полтави забезпечила йому гідне місце в скарбниці європейської суспільно-політичної думки XX ст.

Доля родини П. Федуна склалася так само трагічно, як і доля десятків тисяч родин учасників національно-визвольної боротьби середини XX ст. 24 грудня 1944 р. мати Петра Парасковія, а 22 червня 1945 р. і батько Микола були виселені на спецпоселення в Ігринський район Удмуртської АРСР, де працювали в Кушинському ліспромгоспі⁹¹. У 1956 р. повернулися в рідне село, де й померли: батько – у 1960 р., а мати – у 1962 р.

Брат Петра Федуна – Василь восени 1944 р. перейшов у підпілля, де діяв під псевдом «Мирон» і виконував функції референта пропаганди кущового проводу ОУН. 26 березня 1946 р. криївку, в якій він перебував разом із п'ятьма стрільцями сотні «Непоборні», виявили облавники на полі біля родинного села Федунів. Після короткого бою, бачачи безвихідність становища і не бажаючи живим потрапляти до рук ворога, В. Федун застрелився з власного пістолета⁹².

Сестра Анна Семенюк постійно жила в Шниреві, її неодноразово арештовували органи МДБ, проте після допитів звільняли. Востаннє була заарештована 1951 р., але, знову ж, після допитів і тортур – звільнена. Далі мешкала в рідному селі, де передчасно померла 1970 р.⁹³.

Михайло Романюк

⁸⁶ Там само. Т. 60. Арк. 256.

⁸⁷ Там само. Арк. 276.

⁸⁸ Там само. Арк. 279–280.

⁸⁹ Повідомлення [про смерть П. Федуна]... С. 57.

⁹⁰ Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України / упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк. Львів, 2008. Т. 1: Твори. 720 с.; Т. 2: Документи і матеріали. 896 с.

⁹¹ Архів Головного управління Національної поліції у Львівській області. Ф. 111. Оп. 1. Р-23432. Справа на виселення сім'ї активного учасника «УПА» Федун Василя Миколайовича. Арк. 1, 9; Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»... С. 134.

⁹² Детальніше див.: Романюк М. Вони загинули під Шниревом. *Шлях перемоги*. 2002. 22 травня.

⁹³ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава? *За вільну Україну*. 1992. 7 квітня.